

Chambre des Représentants

SESSION 1969-1970

6 MAI 1970

PROJET DE LOI

portant approbation de la Convention sur les conflits de lois en matière de forme des dispositions testamentaires, faite à La Haye le 5 octobre 1961.

EXPOSE DES MOTIFS

MESDAMES, MESSIEURS.

Le projet de loi que nous avons l'honneur de soumettre à vos délibérations porte en son article premier approbation de la Convention sur les conflits de lois en matière de forme des dispositions testamentaires, élaborée lors de la 9e session de la Conférence de La Haye de droit international privé, en 1960, établie à La Haye le 5 octobre 1961, et signée par la Belgique le 10 octobre 1968, moyennant la réserve de l'article 10.

Cette Convention est actuellement en vigueur entre les Etats suivants : République fédérale d'Allemagne, France, Royaume-Uni, Autriche, Japon, Yougoslavie et Irlande.

Le but de la Convention est principalement d'empêcher, quant à la forme du testament, que la volonté du testateur reste sans effet parce que cette forme n'est pas reconnue valable par la loi que les règles de conflit de la *lex fori* désignent comme compétente.

Pour décider si un testament est valable en la forme, le juge saisi de la question doit d'abord déterminer quelle loi est applicable à la forme du testament; à cette fin, il est tenu d'observer ses règles de conflit, dont la plus commune est la *lex loci actus*. Ensuite, il doit vérifier si la forme utilisée par le testateur est admise par la loi « compétente », dont il doit rechercher le contenu.

La Convention qu'il vous est demandé d'approuver augmente considérablement le nombre de lois auxquelles le testateur peut se conformer pour établir valablement son testament. Ainsi, les risques de nullité de celui-ci pour vice de forme seront très réduits. En outre, grâce à l'adoption par de nombreux Etats de règles uniformes de conflit de lois, la tâche du juge sera simplifiée.

Kamer van Volksvertegenwoordigers

ZITTING 1969-1970

6 MEI 1970

WETSONTWERP

houdende goedkeuring van het Verdrag betreffende de wetsconflicten inzake de vorm van uiterste wilsbeschikkingen, opgemaakt te 's-Gravenhage op 5 oktober 1961.

MEMORIE VAN TOELICHTING

DAMES EN HEREN,

Het wetsontwerp dat wij de eer hebben aan uw beraadslaging te onderwerpen houdt in artikel 1 goedkeuring in van het Verdrag betreffende de wetsconflicten inzake de vorm van uiterste wilsbeschikkingen, uitgewerkt tijdens de negende zitting van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht in 1960, opgesteld te 's-Gravenhage op 5 oktober 1961 en ondertekend door België op 10 oktober 1968, met het voorbehoud van artikel 10.

Dit Verdrag is thans van kracht tussen de volgende staten : Bondsrepubliek Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Oostenrijk, Japan, Zuidslavië en Ireland.

Het doel van het Verdrag is in hoofdzaak te vermijden dat, wat de vorm van de uiterste wilsbeschikking betreft, de wil van de erflater zonder uitwerking blijft doordat die vorm niet als geldig wordt erkend door de wet die de regels van wetsconflicten van de *lex fori* als geldende aanmerken.

Ten einde te beslissen of een testament geldig is wat de vorm betreft, moet de rechter die van de aangelegenheid kennis moet nemen vooreerst bepalen welke wet toepasselijk is op de vorm van het testament; daartoe dient hij zijn eigen regels voor conflicten in acht te nemen waarvan de meest gebruikelijk is de *lex loci actus*. Vervolgens moet hij nagaan of de vorm die de erflater heeft aangewend door de « bevoegde » wet waarvan hij de inhoud moet onderzoeken, wordt aanvaard.

Het Verdrag dat men U vraagt goed te keuren vermeerdert aanzienlijk het aantal wetten volgens dewelke de erflater kan handelen om geldig zijn testament op te stellen. Zo worden de gevaren van nietigheid daarvan wegens vormgebrek ten eerste verminderd. Bovendien zal de taak van de rechter vereenvoudigd worden dank zij de aanneming door tal van staten van uniforme regels voor de oplossing van wetsconflicten.

Les négociateurs de la Convention ont été inspirés par ce qu'il est convenu d'appeler la « favor testamenti », en d'autres termes le désir de respecter les actes de dernière volonté et de reconnaître leurs effets dans un grand nombre de pays, quelle que soit la manière dont s'est exprimée la volonté du *de cuius*.

« Cette faveur, est-il expliqué dans le rapport de Monsieur Henri Batiffol (1) permettra notamment d'obtenir qu'un testateur puisse disposer de tout son patrimoine par un seul testament ». Dans l'état actuel du droit, en effet, il peut être obligé de rédiger un testament dans la forme prévue par la loi de la situation des biens pour disposer de certains immeubles et un autre testament dans une forme différente pour disposer de ses biens mobiliers ou d'immeubles situés dans un autre pays.

L'uniformité des règles de conflit aura un autre effet salutaire : le testament étant valable dans plusieurs pays et particulièrement, comme nous le verrons dans tous les pays avec lesquels le testateur présente ou a présenté un lien de rattachement quelconque, il n'arrivera plus « que le testament soit regardé comme valable dans un pays et non dans un autre », de sorte que l'on devrait liquider la succession tantôt comme une succession testamentaire, tantôt comme une succession *ab intestat*.

Le rapport de M. Batiffol met en relief l'incertitude et l'insécurité qui proviennent à la fois de la divergence des lois internes et de la divergence des règles de conflit dans les différents Etats.

S'il ne paraît pas encore possible de réaliser l'uniformité des règles du droit privé en persuadant tous les pays d'adopter et de reconnaître les mêmes formes de testament, par contre la Convention soumise à votre approbation, réalise non pas l'uniformité des règles de droit international privé en matière de successions et de testaments, mais un accord entre les pays signataires afin d'appliquer partout les mêmes règles de conflit en ce qui concerne la forme des testaments.

Commentaire des articles de la Convention.

L'article premier, détermine la liste des lois dont le testateur peut observer les formes pour rédiger un testament valable.

Il s'agit uniquement des lois internes et non des règles de conflits adoptées par les législations dont la compétence est reconnue par cet article.

La première loi compétente est celle du lieu où le testateur a disposé. La *lex loci actus* est le rattachement le plus répandu, mais il était nécessaire de la confirmer pour l'introduire dans le système du common law.

La Convention ne détermine pas la loi locale lorsque le testament a été rédigé à bord d'un navire en haute mer. Il appartiendra au juge saisi d'appliquer son propre système de droit international privé pour déterminer ce qu'il entend par loi locale.

La deuxième loi compétente est celle d'une nationalité possédée par le testateur, soit au moment où il a disposé, soit au moment de son décès. Si le testateur possède une double nationalité, il pourra tester conformément à l'une ou à l'autre de ses lois nationales.

(1) Rapport in « Actes et documents de la IXe session de la Conférence de La Haye ».

De onderhandelaars van het Verdrag werden geïnspireerd door wat gemeenlijk genoemd wordt de « favor testamenti », in andere woorden door het verlangen om de handelingen van laatste wilsbeschikking te eerbiedigen en hun uitwerking te erkennen in een groot aantal landen, wat ook de wijze is waarop de wil van de *de cuius* uitdrukking heeft gevonden.

In het verslag van de heer Henri Batiffol (1) wordt uitgelegd dat dit voordeel onder meer de mogelijkheid zal bieden om te verkrijgen dat de erflater over geheel zijn bezit zal kunnen beschikken bij een enkel testament. In de huidige stand van het recht kan hij inderdaad verplicht zijn een testament op te stellen in de vorm bepaald door de wet van de plaats waar de goederen gelegen zijn, om te beschikken over bepaalde onroerende goederen, en een ander testament in een andere vorm, om te beschikken over zijn roerende of onroerende goederen die zich in het ander land bevinden.

De eenvormigheid van de conflictsregels zal een andere heilzame uitwerking hebben : daar het testament geldig is in verscheidene landen en inzonderheid, zoals wij het zullen zien, in alle landen waarmee de erflater een band heeft of gehad heeft, zal het niet meer gebeuren dat een testament beschouwd wordt als geldig in een land en niet in een ander, zodat men de nalatenschap nu eens als een testamentaire nalatenschap en dan weer als een nalatenschap *ab intestat* zal moeten vereffen.

Het verslag van de heer Batiffol doet de onzekerheid en de onveiligheid uitschijnen die tegelijk voortkomen uit de uiteenlopendheid van de interne wetten en van de regels voor oplossing van conflicten in de verschillende staten.

Al lijkt het nog niet mogelijk de eenheid van de regels van privaatrecht te verwezenlijken door alle staten ertoe te brengen dezelfde vormen van uiterste wilsbeschikking aan te nemen en te erkennen verwezenlijkt echter het Verdrag dat aan uw goedkeuring wordt onderworpen niet de eenvormigheid van de regels van internationaal privaatrecht inzake erfopvolging en testaments, maar wel een overeenkomst tussen de ondertekenende landen om overal dezelfde regels voor oplossing van wetsconflicten inzake de vorm van uiterste wilsbeschikkingen toe te passen.

Bespreking van de artikelen van het Verdrag.

Artikel 1 bepaalt de lijst van de wetten waarvan de erflater de vormen kan in acht nemen om een geldig testament op te maken.

Het gaat uitsluitend om nationale wetten en niet om conflictsregels aangenomen door de wetgevingen waarvan de toepasselijkheid door dit artikel is erkend.

De eerste toepasselijke wet is die van de plaats waar de erflater heeft beschikt. De *lex loci actus* is de meest verspreide band maar het was nodig er bevestiging van te geven om ze in te voeren in het stelsel van common law.

Het Verdrag bepaalt niet de plaatselijke wet wanneer het testament is opgemaakt aan boord van een schip in volle zee. De rechter die van de zaak kennis krijgt zal zijn eigen stelsel van internationaal privaatrecht moeten toepassen om te bepalen wat hij door plaatselijke wet verstaat.

De tweede toepasselijke wet is die van een nationaliteit die de erflater bezat op het ogenblik waarop hij de beschikking heeft gemaakt of op het ogenblik van zijn overlijden. Indien de erflater een dubbele nationaliteit bezit kan hij zijn uiterste wilsbeschikking maken overeenkomstig een van beide nationale wetten.

(1) Verslag in « Actes et documents de la IXe session de la Conférence de La Haye ».

Ces différentes possibilités sont très favorables à la validité du testament et permettent notamment qu'un testament nul à l'origine (comme par exemple le testament olographe d'un Hollandais rédigé aux Pays-Bas) devienne valable si le testateur meurt après avoir acquis une autre nationalité (la nationalité belge par exemple).

La troisième loi prévue est celle du lieu où le testateur avait son domicile, la quatrième celle de sa résidence habituelle.

Ces lois peuvent être différentes des deux premières mais on a jugé bon de permettre au testateur de suivre les formes qu'il pourrait connaître le mieux : celles de la loi du pays où se trouve son domicile et celles du pays où il réside. La référence simultanée au domicile et à la résidence habituelle a été adoptée en raison de la variété des définitions du domicile selon les législations.

Comme pour la loi nationale, la loi du domicile et la loi de la résidence peuvent être celle du domicile ou de la résidence à l'époque de la rédaction du testament ou à l'époque du décès.

Pour la Belgique, dans certaines circonstances, il s'agit d'un rattachement nouveau : un Belge, un Français émigré aux Etats-Unis pourra valablement rédiger son testament au cours d'un séjour en Belgique ou en France suivant les règles de l'Etat de son domicile américain.

La dernière phrase de l'article précise que c'est « la loi du lieu » qui détermine si le testateur avait un domicile dans ce même lieu. Autrement dit « le domicile sera défini par la loi du lieu où l'on allègue que le testateur était domicilié » lit-on dans le rapport de M. Batiffol. « Dans ces conditions, un testateur pourrait avoir un domicile dans plusieurs pays ». En outre, dans certains systèmes juridiques un individu pourrait avoir plusieurs domiciles (ce qui augmente les chances de validité du testament.)

De toutes façons, comme le remarque le rapporteur, la Convention n'aurait pu définir une notion du domicile acceptable pour tous les Etats signataires.

La 5e loi admise par l'article premier est celle de la situation des immeubles dont le testateur dispose (*lex rei sitae*). Toutefois, il est à noter que le testament fait suivant les formes de la loi du pays où se trouvent les immeubles légués ne vaut que pour ceux-ci (s'il n'est pas en même temps dressé suivant la forme d'une des quatre lois précitées).

Le testateur qui s'inspire des formes de cette loi pourrait donc ne pas pouvoir disposer de tout son patrimoine par un seul testament.

Le rattachement à la *lex rei sitae* est cependant conforme à la *favor testamenti*, mais on n'a pas voulu qu'un testateur puisse, pour l'ensemble de son patrimoine, se référer à une loi avec laquelle il n'aurait d'autre rattachement que la situation d'un immeuble de valeur peut-être minime par rapport à l'ensemble de ses biens.

A titre d'information nous pouvons signaler que d'autres rattachements ont été proposés mais n'ont pas été retenus : la loi applicable à la succession, la loi du juge saisi, la loi désignée par le testateur.

Dans l'état actuel du droit international privé belge qui prend sa source dans l'article 999 du Code civil et dans son interprétation bilatérale, un testament pour être valable

De verschillende mogelijkheden zijn zeer gunstig voor de geldigheid van het testament en zullen het onder meer mogelijk maken dat een oorspronkelijk nietig testament (zoals bv. het eigenhandig geschreven testament van een Nederlander opgesteld in Nederland) geldig wordt wanneer de erflater sterft nadat hij een andere nationaliteit (de Belgische bv.) heeft verworven.

De derde wet waarvan sprake is, is die van de plaats waar de erflater zijn woonplaats had, de vierde die waar hij zijn gewone verblijfplaats had.

De wetten kunnen verschillen van de eerste twee maar men heeft het goed gevonden aan de erflater de mogelijkheid te geven de vormen aan te wenden die hij het best kent : die van de wet van het land waar zijn woonplaats zich bevindt, en die van het land waar hij verblijft. De gelijktijdige verwijzing naar de woonplaats en de gebruikelijke verblijfplaats werd aangenomen wegens de verscheidenheid van de bepaling van woonplaats volgens de wetgeving.

Zoals voor de nationale wet kunnen de wet van de woonplaats en de wet van de verblijfplaats die zijn van de woonplaats of de verblijfplaats ten tijde van het opstellen van het testament of ten tijde van het overlijden.

Voor België gaat het onder bepaalde omstandigheden om een nieuwe band : een Belg of een Fransman, geïmmigreerd naar de Verenigde Staten zal op geldige wijze zijn testament kunnen opmaken gedurende een verblijf in België of in Frankrijk volgens de regels van de Staat van zijn Amerikaanse woonplaats.

De laatste zin van het artikel wijst erop dat het de wet van de plaats is die bepaalt of de erflater een woonplaats in die plaats had. In andere woorden : de woonplaats wordt bepaald door de wet van de plaats waar men verklaart dat de erflater zijn woonplaats had, aldus het verdrag van de heer Batiffol. In die omstandigheden zou een erflater een woonplaats kunnen hebben in verschillende landen. Bovendien zou iemand in bepaalde juridische stelsels verscheidene woonplaatsen kunnen hebben (wat de kansen op geldigheid van het testament vergroot).

In elk geval zou, zoals de verslaggever opmerkt, het Verdrag geen begrip van woonplaats hebben kunnen bepalen dat voor alle ondertekenende Staten aanvaardbaar zou zijn.

De vijfde wet die door artikel 1 wordt aangenomen is die van de plaats waar de onroerende goederen gelegen zijn waarover de erflater beschikt (*lex rei sitae*). Toch moet worden opgemerkt dat het testament dat gemaakt is volgens de vormen van de wet van het land waar de onroerende goederen die nagelaten worden, gelegen zijn, enkel geldig is voor deze laatste (wanneer het niet terzelfdertijd opgemaakt is volgens de vorm van een van de vier voormelde wetten).

De erflater die de vormen van die wet volgt, zou dus wel eens niet bij eenzelfde testament kunnen beschikken over zijn geheel bezit.

Het land van de *lex rei sitae* is nochtans in overeenstemming met de *favor testamenti*, maar men heeft niet gewild dat een erflater voor het geheel van zijn bezit zou kunnen verwijzen naar een wet waarmee hij geen andere band heeft dan de ligging van een onroerend goed waarvan de waarde ten opzichte van het geheel van zijn goederen misschien klein is.

Ter inlichting kunnen wij erop wijzen dat andere verbanden werden voorgesteld maar niet aangenomen : de wet die van toepassing is op de nalatenschap, de wet van de aangesproken rechter, de wet die de erflater aanwijst.

In de huidige stand van het Belgische internationaal privaatrecht, gevestigd op artikel 999 van het Burgerlijk Wetboek en op de bilaterale interpretatie daarvan, moet

en la forme, doit être conforme soit à la loi nationale du testateur, soit à la loi du lieu où le testament est établi.

L'entrée en vigueur de la Convention permettra au juge belge de déclarer aussi valable en la forme, le testament conforme à la loi du domicile du testateur, à celle du lieu de sa résidence habituelle, à celle de la situation des immeubles en ce qui concerne ceux-ci.

Outre le catalogue des lois compétentes, l'article premier comporte deux dispositions d'application.

La première consiste dans la détermination de la loi nationale, au cas où celle-ci serait celle d'un pays à régime fédéral. Si la loi nationale consiste en un « système non unifié », le juge devra rechercher quelle est la loi applicable en vertu des règles déterminées par ce « système », et à défaut de telles règles, il devra rechercher le lien le plus effectif qu'avait le testateur avec une des législations du pays fédéral.

La deuxième disposition d'application est relative à la détermination du domicile, qui est réglée par la loi de ce lieu.

L'article 2 est relatif à la révocation des testaments.

Les solutions de l'article premier s'étendent à la révocation des testaments, mais seulement à la révocation contenue dans un acte de dernière volonté. Celle-ci peut être contenue dans un testament nouveau révoquant un testament antérieur, ou bien dans un acte de révocation ne contenant aucun legs; l'intéressé désirant se trouver *intestat*.

Mais la Convention ne s'étend pas aux autres révocations, résultant d'un fait ou d'un acte ayant un objet différent que la révocation expresse ou tacite d'un testament comme l'aliénation de la chose léguée, la survenance d'enfants, le divorce du testateur (droit suisse) voire son mariage (en droit anglais).

Le § 2 précise que la révocation qui ne correspondrait pas aux formes de l'une des lois prévues par l'article premier, est néanmoins valable si elle correspond aux formes des lois aux termes de laquelle la disposition testamentaire révoquée était valable (conformément à l'article premier).

Ainsi le testateur pourra se conformer aux prescriptions d'Etats non contractants qui exigeraient que la révocation se fasse dans les mêmes formes que le testament.

D'autre part, le testateur sera enclin à suivre pour révoquer son testament, la loi dont il s'est inspiré pour l'établir.

En d'autres mots, l'alinéa 2 de l'article 2 permet au testateur de révoquer son testament suivant l'une des lois qui pouvaient en assurer la validité même si celle-ci n'est plus compétente pour la dite révocation.

L'article 3 de la Convention permet aux Etats signataires de reconnaître la validité de dispositions testamentaires faites dans les formes prévues par d'autres lois que celles énumérées à l'article 1er. « Cette réserve des lois plus favorables pousse à l'extrême l'idée de la faveur du testament, lit-on dans le rapport de M. Batiffol ».

Les trois premiers articles déterminent les lois qui peuvent être appliquées pour juger de la validité de forme d'un testament.

Les articles 4 et 5 concernent le champ d'application de ces lois.

un testament, om naar de vorm geldig te zijn, overeenstemmen met de nationale wet van de erflater, of met de wet van de plaats waar de wilsbeschikking wordt gemaakt.

De inwerkingtreding van het verdrag zal het de Belgische rechter mogelijk maken een testament naar de vorm geldig te verklaren dat overeenstemt met de wet van de woonplaats van de erflater, met die van de plaats waar hij gewoonlijk verblijft, met die van de plaats van de onroerende goederen, wat deze laatste betreft.

Buiten de catalogus van de toepasselijke wetten geeft artikel 1 twee toepassingsbepalingen :

De eerste bestaat in de bepaling van de nationale wet, in het geval dat deze de wet zou zijn van een land met federaal regime. Wanneer de nationale wet bestaat uit een « niet-eenvormig stelsel » dan zal de rechter moeten nagaan welke de toepasselijke wet is op grond van de regels die door dat « stelsel » worden bepaald, en bij ontstentenis van zulke regel zal hij moeten nagaan welke de meest affectieve band was die bestond tussen de erflater en een van de wetgevingen van het federale land.

De tweede toepassingsbepaling betreft de vaststelling van de woonplaats, die wordt geregeld door de wet van die plaats.

Artikel 2 betreft de herroeping van uiterste wilsbeschikking.

De oplossingen van artikel 1 strekken zich uit tot de herroeping van uiterste wilsbeschikkingen, maar uitsluitend tot de herroeping die vervat is in een akte van uiterste wilsbeschikking. Deze kan vervat zijn in een nieuw testament waardoor de voorgaande testaments worden herroepen, ofwel in een akte van herroeping die geen legaat inhoudt daar de betrokkene zonder testament wil blijven.

Het Verdrag is echter niet uitgebreid tot andere herroepingen, die voortvloeien uit het feit of een handeling die een ander voorwerp hebben dan de uitdrukkelijke of stilzwijgende herroeping van een uiterste wilsbeschikking, zoals de vervreemding van de vermaakte zaak, het geboren worden van kinderen, de echtscheiding van de erflater (Zwitsers recht) of zijn huwelijk (Engels recht).

Paragraaf 2 bepaalt dat de herroeping die niet overeenstemt met de vormen van een van de wetten bedoeld in artikel 1, toch van waarde is wanneer zij overeenstemt met een van de wetten volgens dewelke de herroepen uiterste wilsbeschikking van waarde was (overeenkomstig art. 1).

Zo zal de erflater kunnen handelen volgens de voorschriften van niet verdragsluitende staten waarin zou geëist worden dat de herroeping geschiedt in dezelfde vormen als de uiterste wilsbeschikking.

Aan de andere kant zal de erflater geneigd zijn voor de herroeping van zijn testament de wet te volgen waarop hij heeft gesteund om het op te maken.

In andere woorden, het tweede lid van artikel 2 maakt het de erflater mogelijk zijn testament te herroepen volgens een van de wetten die er de geldigheid konden van verzekeren, zelfs wanneer deze niet meer toepasselijk is voor die herroeping.

Artikel 3 van het Verdrag laat de ondertekenende Staten toe de geldigheid van uiterste wilsbeschikkingen te erkennen die gemaakt zijn in vormen die in andere wetten zijn gesteld dan diegene opgesomd in artikel 1. Volgens het verslag van de heer Batiffol gaat dat voorbehoud van de meer gunstige wet tot het uiterste in de gedachte van de gunst van het testament.

De eerste drie artikelen bepalen de wetten die kunnen worden toegepast om de geldigheid van de vorm van een uiterste wilsbeschikking te beoordelen.

De artikelen 4 en 5 betreffende de toepassingsfeer van die wetten.

La Convention ne contient pas de règles délimitant les domaines de la forme et du fond, ce qui est pratiquement irréalisable étant donné la complexité et l'incertitude des droits internes à ce sujet.

Mais elle aborde deux difficultés particulières :

A. — *Le problème du testament conjointif* prohibé par de nombreuses législations (droit belge, néerlandais, suisse) et celui de la prohibition de certaines formes de testaments « à raison des qualités personnelles du testateur, telles sa nationalité ou son âge » (cas du testament olographe aux Pays-Bas).

L'article 4 de la Convention dispose que celle-ci s'applique également aux formes de testaments conjointifs mais elle ne tranche pas le problème controversé de savoir si la prohibition des testaments conjointifs est une question de fond ou une question de forme.

Le juge saisi est libre de qualifier cette prohibition; s'il la tient pour une règle de forme, la Convention s'appliquera afin de déterminer si le testament est établi dans une des formes reconnues; elle ne s'appliquera pas s'il la tient pour une règle de fond.

Dans son traité de droit international privé (4e éd. 1967, p. 728) M. H. Batiffol constate que la majorité des auteurs considèrent la prohibition du testament conjointif comme touchant au fond, « en considération du *but protecteur* poursuivi par cette règle de forme »; mais la forme et le fond sont étroitement liés (Voy. De Page, t. VIII 2, n° 813) (1).

Il ne paraît pas que le juge belge, saisi du problème de la validité des testaments conjointifs, puisse lui donner quel que effet, s'il est porté atteinte à la règle d'ordre public de la *révocabilité*; tel serait le cas si les dispositions contenues dans le même acte étaient mutuelles et réciproques et la cause les unes des autres.

B. — *Qualités personnelles du testateur.*

Article 5. — L'objet essentiel de cet article est de résoudre le problème de la prohibition du testament olographe, interdit par certaines législations à leurs ressortissants, soit d'une manière générale, soit en raison de leur âge ou de leur incapacité. On a longtemps hésité à classer parmi les règles de forme les « prescriptions limitant les formes de dispositions testamentaires admises ».

Il est à noter que la position de la jurisprudence belge a l'égard du testament olographe rédigé en Belgique par un Néerlandais a évolué depuis peu. Des décisions récentes ont admis qu'il n'y a aucune raison pour le juge belge de déroger à la règle *locus regit actum* à laquelle le Burgerlijk Wetboek a apporté une exception qui lie seulement le juge néerlandais.

La Convention qui, dans son article 5, précise que les prescriptions « limitant les formes de dispositions testamentaires admises » lorsque ces prescriptions se rattachent à l'âge, la nationalité « ou d'autres qualités personnelles du testateur » sont considérées comme appartenant au

Het Verdrag bevat geen regels die bepalend zijn voor het gebied van de vorm en de inhoud, wat nagenoeg niet te verwezenlijken is gezien de complexiteit en de onzekerheid van de nationale wetten op dat stuk.

Zij behandelt evenwel twee bijzondere moeilijkheden :

A. — *Het probleem van het gemeenschappelijk testament* dat door tal van wetgevingen verboden is (Belgisch, Nederlands, Zwitsers recht) en dat van het verbod van bepaalde vormen van uiterste wilsbeschikking « die verband houden met de leeftijd, de nationaliteit of andere persoonlijke hoedanigheden van de erflater » (geval van het eigenhandig testament in Nederland).

Artikel 4 van het Verdrag bepaalt dat het toepasselijk is op de vormen van gezamenlijke testamenten maar het brengt geen beslissing in het betwiste probleem betreffende de vraag of het verbod van gezamenlijke testamenten een kwestie is van inhoud of een kwestie van vorm.

De rechter die van de zaak moet kennis nemen is vrij dit verbod te kwalificeren : houdt hij het voor een regel betreffende de vorm dan is het Verdrag van toepassing voor het bepalen of het testament is opgesteld in een van de erkende vormen : het is niet van toepassing indien hij het als een regel betreffende de inhoud aanmerkt.

In zijn verhandeling over internationaal privaatrecht (4^e uitg. 1967, p. 728) stelt de heer Batiffol vast dat de meeste auteurs het verbod van het gemeenschappelijk testament beschouwen als betrekking hebbende op de inhoud, wegens het beschermende doel dat met die vormregel wordt nagestreefd; doch de vorm en de inhoud zijn nauw met elkaar verbonden (cfr. De Page, dl. VIII, 2, n° 813) (1).

De Belgische rechter die kennis moet nemen van het probleem van de geldigheid van een gezamenlijke uiterste wilsbeschikking lijkt daaraan geen uitwerking te kunnen geven wanneer afbreuk wordt gedaan aan de regel van openbare orde van de *herroepbaarheid*. Zulks zou het geval zijn wanneer de beschikkingen in dezelfde acte wederkerig en wederzijds zijn en elkaars oorzaak.

B. — *Persoonlijke hoedanigheden van de erflater.*

Artikel 5. — Het voornaamste doel van dit artikel is het vraagstuk op te lossen van het verbod van het eigenhandig geschreven testament dat door sommige wetgevingen aan hun eigen onderdanen is verboden hetzij op algemene wijze, hetzij wegens hun leeftijd of hun onbekwaamheid. Men heeft lang geaarzeld om de voorschriften waarbij de aangenomen vormen van uiterste wilsbeschikkingen worden beperkt bij regels die de vorm betreffen onder te brengen.

Opgemerkt moet worden dat de stelling van de Belgische rechtspraak ten aanzien van het eigenhandig geschreven testament dat in België door een Nederlander is opgesteld sedert kort is geëvolueerd. Recente beslissingen hebben aangenomen dat er voor de Belgische rechter geen enkele reden bestaat om af te wijken van de regel *locus regit actum* waarop het Nederlands Burgerlijk Wetboek een uitzondering heeft gemaakt die enkel de Nederlandse rechter verbindt.

Aangezien in artikel 5 van het Verdrag wordt gesteld dat de voorschriften waarbij de aangenomen vormen van uiterste wilsbeschikkingen worden beperkt, en die verband houden met de leeftijd, de nationaliteit of andere persoonlijke hoedanigheden van de erflater, beschouwd worden

(1) Voy. aussi Rigaux, « Les Testaments », dans *Les Régimes matrimoniaux et les successions en droit international privé*, 7e congrès de l'Union internationale du Notariat latin, Bruxelles 1963.

(1) Zie ook Rigaux, « Les Testaments », in *Les Régimes matrimoniaux et les successions en droit international privé*, 7e congrès de l'Union internationale du Notariat latin, Brussel 1963.

domaine de la forme, se situe par conséquent dans le sens de la jurisprudence belge la plus récente.

En son article 5, elle décide en effet que l'interdiction du testament olographe (ou du testament mystique) tenant à l'âge ou à la nationalité du testateur, interdiction prévue par plusieurs législations, est considérée « comme appartenant au domaine de la forme ».

C'est la loi applicable à la forme du testament conformément à l'article 1 qui décidera dans quels cas l'emploi de certaines formes de testaments pourra être limité.

La Convention permet ainsi au juge saisi du problème de la validité d'un testament qui tomberait sous le coup de l'une ou l'autre de ces restrictions, de la considérer comme *régle de forme*.

Par application de l'article 1 la validité du testament pourra être assurée.

Aux termes du même article 5, sont également considérées comme appartenant au domaine de la forme les règles concernant les qualités que doivent posséder les témoins requis pour la validité d'une disposition testamentaire. Mais, précise le rapport de M. Batiffol, si la loi applicable à la forme du testament impose certaines qualités personnelles aux témoins, ces dispositions devront être observées.

Il résulte clairement de cet article que, par exemple, les dispositions des articles 903 et 904 du Code civil, relatives à la capacité du mineur de disposer de ses biens par testament, relèvent du domaine du fond et non de la forme.

Les dispositions de l'article 5 n'étant pas conformes aux législations néerlandaise et portugaise en ce qu'elles déclarent la nullité des testaments olographes faits à l'étranger par leurs nationaux, la possibilité d'une réserve très limitée a été prévue, dans l'article 11.

L'article 6 précise que les règles de conflit établies par la Convention constituent le droit international privé de chaque Etat contractant, abstraction faite de toute condition de réciprocité. Il en résulte que la loi compétente de par l'effet de la Convention pour apprécier la validité de forme d'un testament sera appliquée même si elle est la loi d'un Etat non contractant.

De même, la nationalité des intéressés ne constitue pas un obstacle à l'application de la Convention, ce qui veut dire que si les héritiers ou légataires ne sont pas ressortissants d'un Etat contractant, la Convention n'en demeurera pas moins d'application.

L'article 7 est relatif à la réserve de l'ordre public.

Afin d'inciter les juges à la modération dans le recours à l'exception, l'article 7 exige une incompatibilité manifeste.

L'article 8 est relatif au champ de l'application dans le temps. Il précise que la Convention s'applique à tous les cas où la succession s'ouvre après son entrée en vigueur. Par conséquent, la date du testament importe peu. Cette disposition est conforme à la règle que la plupart des Etats connaissent au sujet de l'application de la loi dans le temps : elle règle les effets futurs de situations nées avant son entrée en vigueur.

La date du décès du testateur a été préférée à celle de l'ouverture de la succession, parce que certains pays ignorent cette dernière notion. Il résulte de cette substitution que n'est pas réglé le cas de l'ouverture d'une succession par un jugement déclaratif d'absence, mais on pourra

als behorende tot het domein van de vorm, ligt dit Verdrag derhalve in de lijn van de meest recente Belgische rechtspraak.

In artikel 5 wordt immers bepaald dat tot verbod van het eigenhandig geschreven testament (of van het mystiek testament), welk verbod in verscheidene wetgevingen wordt gesteld, beschouwd wordt « als behorende tot het domein van de vorm ». De wet die overeenkomstig artikel 1 van toepassing is op de vorm zal beslissen in welke gevallen het aanwenden van bepaalde vormen van uiterste wilsbeschikkingen kan worden beperkt.

Het Verdrag laat ook aan de rechter die kennis neemt van het vraagstuk van de geldigheid van het testament dat onder een of andere van die verbodsbepalingen zou vallen, toe deze te beschouwen als een *regel die de vorm betreft*.

Met toepassing van artikel 1 zou de geldigheid van het testament kunnen verzekerd zijn.

Volgens artikel 5 worden eveneens als behorende tot de vorm beschouwd, de regels betreffende de hoedanigheden die de getuigen die voor de geldigheid van een uiterste wilsbeschikking vereist zijn, moeten bezitten. Maar, zo staat in het verslag van de heer Batiffol, wanneer de wet die van toepassing is op de vorm van het testament bepaalde persoonlijke hoedanigheden van de getuigen vergt, dan moeten die bepalingen worden in acht genomen.

Uit dit artikel vloeit duidelijk voort dat bij voorbeeld de bepalingen van de artikelen 903 en 904 van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot de bekwaamheid van de minderjarige om bij testament over zijn goederen te beschikken verband houden met de inhoud en niet met de vorm.

Aangezien de bepalingen van artikel 5 niet overeenstemmen met de Nederlandse en de Portugese wetgeving doordat zij de eigenhandig geschreven testaments die door hun eigen onderdanen in het buitenland zijn gemaakt, nietig verklaren, werd door artikel 11 de mogelijkheid van een zeer beperkt voorbehoud gelaten.

Artikel 6 bepaalt dat de regels betreffende conflicten die door dit Verdrag worden gesteld, het internationaal privaatrecht van iedere verdragsluitende Staat uitmaken, afgezien van iedere voorwaarde van wederkerigheid. Daaruit vloeit voort dat de wet die bevoegd is ten gevolge van het Verdrag om over de geldigheid van de vorm van een uiterste wilsbeschikking te oordelen, zal toegespast worden zelfs wanneer het niet de wet is van een verdragsluitende Staat.

Zo vormt ook de nationaliteit van de betrokkenen geen hinderpaal voor de toepassing van het Verdrag, wat wil zeggen dat wanneer de erfgenamen of legatarissen geen onderdanen zijn van een verdragsluitende Staat, het Verdrag niettemin van toepassing is.

Artikel 7 betreft het voorbehoud van openbare orde.

Ten einde de rechters tot matiging aan te zetten bij het zich beroepen op de exceptie, vergt artikel 7 een kennelijke onverenigbaarheid.

Artikel 8 betreft het toepassingsbied van het Verdrag in de tijd. Het bepaalt dat het Verdrag toepasselijk is op alle gevallen waarin de nalatenschap openvalt na de inwerkingtreding ervan. Derhalve heeft de datum van het testament weinig belang. Die bepaling stemt overeen met de regel die de meeste Staten kennen met betrekking tot de toepassing van de wet in de tijd : zij regelt de toekomstige uitwerking van toestanden die ontstaan zijn na haar inwerkingtreding.

De datum van het overlijden van de erflater werd verkozen boven die van het openvallen van de nalatenschap, aangezien bepaalde landen dat laatste begrip niet kennen. Uit die vervanging vloeit voort dat het geval van het openvallen van een nalatenschap door een vonnis waarbij de

toujours soutenir, comme le note M. Batiffol dans son rapport, que la Convention s'applique au moins si le testament de l'absent est postérieur à l'entrée en vigueur de la Convention.

* * *

Réserves.

Les articles 9 à 13 de la Convention ont pour objet les réserves que peuvent faire les Etats signataires. La première concerne le domicile.

L'article 9 est une réserve, prévue à l'initiative de la délégation britannique, qui permet à l'Etat qui en fait usage, de déroger à l'article premier, alinéa 3 et de définir le domicile conformément à la *lex fori*, et non plus conformément à la loi du domicile allégué.

La Belgique ne compte pas faire usage de cette réserve que le Royaume-Uni n'a pas cru devoir utiliser lui-même lors de la ratification de la Convention.

Comme la loi de la résidence habituelle est admise par l'article premier et que celle-ci est aisément établie par un certificat de résidence, et coïncide fréquemment avec le domicile, le juge appelé à statuer n'aura guère de difficultés.

La réserve prévue à l'article 10 concerne les testaments oraux.

Bien que les cas où un testament oral peut être invoqué soient extrêmement rares, il a semblé préférable de formuler cette réserve pour éviter toute difficulté au juge belge.

La réserve, qui vaut également pour les révocations en la forme orale, ne s'étend cependant pas aux testaments faits dans des circonstances extraordinaires (telles que la guerre, une épidémie, des inondations).

La réserve de l'article 11 a été prévue à la demande des Pays-Bas et du Portugal, dans le souci de ménager pour leurs nationaux le respect de la prohibition dans leur législation du testament olographe.

Il est à souligner que les Etats qui feraient cette réserve ne peuvent refuser de reconnaître certaines formes de dispositions testamentaires faites à l'étranger (en fait des testaments olographes) que si quatre conditions sont réunies :

le testament n'est valable en la forme que selon une loi compétente uniquement en raison du lieu où il a été dressé, le testateur avait la nationalité de l'Etat qui a fait la réserve, il était domicilié ou résidait dans le dit Etat, et est décédé dans un Etat autre que celui où il avait testé. Si ces conditions sont réunies, la réserve n'aura d'effet que pour les seuls biens situés dans l'Etat qui l'aura faite.

Il est bien évident que la Belgique ne doit pas faire usage de cette réserve.

La réserve prévue par l'article 12 permet d'exclure l'application de la Convention aux clauses testamentaires, qui selon le droit de l'Etat qui formule la réserve, n'ont pas un caractère successoral (par exemple : légitimation ou recon-

afwezigheid wordt vastgesteld, niet geregeld is, maar men zou steeds kunnen beweren, zoals de heer Batiffol in zijn verslag schrijft, dat het Verdrag ten minste van toepassing is wanneer het testament van de afwezige van latere datum is dan de inwerkingtreding van het Verdrag.

* * *

Voorbehouden.

De artikel 9 tot 13 hebben als voorwerp het voorbehoud dat de ondertekenende Staten kunnen maken. Het eerste betreft de woonplaats.

Artikel 9 is een voorbehoud dat ingevoegd werd op initiatief van de Britse delegatie, en dat het mogelijk maakt voor de Staat die het aanwendt, af te wijken van artikel 1, derde lid, en de woonplaats te bepalen overeenkomstig de wet van de beweerdde woonplaats.

België heeft niet het voornemen gebruik te maken van dat voorbehoud, waarvan het Verenigd Koninkrijk zelf niet heeft gemeend te moeten gebruik maken bij de bekrachtiging van het Verdrag.

Daar de wet van de gewone verblijfplaats aangenomen is bij artikel 1 en daar deze laatste gemakkelijk bepaald wordt door een attest van verblijf en vaak samenvalt met de woonplaats, zal de rechter die uitspraak moet doen nauwelijks moeilijkheden hebben.

Het voorbehoud, dat bepaald is in artikel 10 betreft de mondelinge testamenten.

Hoewel de gevallen waarin een mondelinge uiterste wilsbeschikking kan ingeroepen worden uiterst zeldzaam zijn, leek het de voorkeur te verdienen dit voorbehoud te maken, om voor de Belgische rechter alle moeilijkheden te vermijden.

Het voorbehoud, dat ook geldig is voor de herroepingen in mondelinge vorm, strekt zich evenwel niet uit tot laatste wilsbeschikkingen gemaakt in uitzonderlijke omstandigheden (zoals oorlog, epidemies, overstromingen).

Het voorbehoud van artikel 11 werd gesteld op verzoek van Nederland en van Portugal, met het verlangen om het mogelijk te maken dat hun onderdanen het verbod van hun wetgeving van het eigenhandig geschreven testament in acht nemen.

Er moet worden onderstreept dat de Staten die dat voorbehoud maken niet kunnen weigeren bepaalde vormen van uiterste wilsbeschikkingen die in het buitenland zijn gemaakt (in feite eigenhandig geschreven testamenten), te erkennen tenzij vier voorwaarden zijn vervuld :

het testament is alleen geldig in de vorm volgens een wet die alleen van toepassing is ingevolge de plaats waar de erflater zijn beschikking heeft gemaakt, de erflater had de nationaliteit van de Staat die het voorbehoud maakt, hij had zijn woonplaats in die Staat of had er zijn gewone verblijfplaats en hij is overleden in een andere Staat dan diegene waar hij zijn beschikking heeft gemaakt. Wanneer die voorwaarden vervuld zijn zal het voorbehoud enkel uitwerking hebben voor de goederen die gelegen zijn in de Staat die het voorbehoud heeft gemaakt.

Het spreekt van zelf dat België geen gebruik moet maken van dat voorbehoud.

Het voorbehoud van artikel 12 maakt het mogelijk de toepassing van het Verdrag uit te sluiten voor de uiterste wilsbeschikkingen die volgens het recht van de Staat die het voorbehoud maakt, geen successorale aard hebben (bv.

naissance d'un enfant naturel, adoption, désignation d'un tuteur.

La nomination d'un exécuteur testamentaire semble avoir un caractère successoral.

Il résulte de la possibilité d'une telle réserve que pour les Etats qui n'en feront pas usage (jusqu'à présent l'Autriche seule l'a formulée) la loi applicable à la forme, selon la Convention, s'appliquera pour décider de la validité en la forme d'une telle clause non successorale.

Le Gouvernement n'envisage pas de faire usage de cette réserve qui lui semble peu compatible avec l'objet même de la Convention, puisqu'elle établit une restriction quant au contenu même des dispositions testamentaires, alors que la Convention concerne exclusivement le domaine de la forme.

La réserve de l'article 13 permet aux Etats de n'appliquer la Convention qu'aux testaments postérieurs à son entrée en vigueur. L'usage de cette réserve risque de provoquer des difficultés dans le cas par exemple de deux testaments établis en considération l'un de l'autre, l'un avant l'entrée en vigueur de la Convention, l'autre après : par exemple deux époux se léguant leurs biens.

Cette réserve n'a d'ailleurs pas été utilisée jusqu'à présent.

Les articles 14 à 20 constituent les clauses finales de la Convention et ne présentent pas de caractère particulier.

Il résulte de l'article 16 que la Convention est une convention ouverte — à laquelle peuvent adhérer tous les pays non représentés à la 9e session de la Conférence de La Haye. Il a en effet été estimé qu'il n'y a qu'intérêt à ouvrir le plus largement possible l'accession à la Convention, afin de généraliser l'unification des règles de conflit puisque la loi étrangère devra être appliquée par les juges des Etats contractants si elle est désignée par l'article premier, même si le pays dont la loi est désignée n'est pas membre de la Convention.

* * *

L'entrée en vigueur de la Convention n'entraîne pas la nécessité d'abroger l'article 999 du Code civil. Il a été estimé que cette disposition n'est pas incompatible avec le texte de l'article premier de la Convention, qui élargit les possibilités offertes au testateur par la loi belge; toutefois il a été jugé utile de compléter cet article par un rappel des Conventions internationales en la matière. Ceci fait l'objet de l'article deux du projet qui est soumis à votre appréciation.

Le Ministre des Affaires étrangères,

P. HARMEL.

Le Ministre de la Justice,

A. VRANCKX.

wettiging of erkenning van een natuurlijk kind, adoptie, aanwijzing van een voogd).

De benoeming van een testamentuitvoerder lijkt wel een successorale aard te hebben.

Uit de mogelijkheid van dergelijk voorbehoud vloeit voort dat voor de Staten die er geen gebruik van maken (tot nog toe heeft alleen Oostenrijk het gemaakt), volgens het Verdrag de wet die van toepassing is op de vorm ook van toepassing zal zijn bij het bepalen van de geldigheid wat de vorm betreft van een dergelijk niet successoraal beding.

De Regering overweegt niet gebruik te maken van dat voorbehoud dat haar weinig verenigbaar lijkt met het voorwerp zelf van het Verdrag, aangezien het een beperking stelt wat betreft de inhoud van de testamentsbeschikkingen, terwijl het Verdrag uitsluitend verband houdt met het domein van de vorm.

Het voorbehoud van artikel 13 maakt het de Staten mogelijk het Verdrag enkel toe te passen op testaments opgemaakt na de inwerkingtreding van het Verdrag. Het gebruikmaken van dat voorbehoud kan moeilijkheden doen oprijzen, bij voorbeeld in het geval van twee testaments die worden opgemaakt in onderling verband, waarbij het ene opgemaakt is voor de inwerkingtreding van het Verdrag, het andere nadien : bv. de testaments van twee echtgenoten die aan elkaar hun goederen nalaten.

Van dit voorbehoud is overigens tot nog toe geen gebruik gemaakt.

De artikelen 14 tot 20 vormen de slotbepalingen van het Verdrag en zijn niet van bijzondere aard.

Uit artikel 16 vloeit voort dat het Verdrag een open verdrag is waartoe alle landen die niet vertegenwoordigd waren op de 9^e zitting van de Haagse Conferentie, kunnen toetreden. Men heeft immers gemeend dat het alleen voordeel kon brengen wanneer de toetreding tot het Verdrag zo ruim mogelijk werd opengesteld, zodat de eenmaking van de conflictsregels wordt voralgemeend, aangezien de buitenlandse wet moet worden toegepast door de rechters van de verdragsluitende Staten wanneer zij in artikel 1 wordt aangewezen, zelfs wanneer het land waarvan de wet wordt aangewezen geen lid is van het Verdrag.

* * *

De inwerkingtreding van het Verdrag brengt niet mee dat artikel 999 van het Burgerlijk Wetboek moet worden opgeheven. Gemeend werd dat die bepaling niet onverenigbaar is met de tekst van artikel 1 van het Verdrag waardoor de mogelijkheden die de Belgische Wet aan de erflater biedt worden verruimd : toch werd nuttig geacht het artikel aan te vullen met de herinnering aan de internationale overeenkomsten op dat stuk. Zulks geschiedt in artikel 2 van het U voorgelegde ontwerp.

De Minister van Buitenlandse Zaken,

P. HARMEL.

De Minister van Justitie,

A. VRANCKX.

AVIS DU CONSEIL D'ETAT.

Le CONSEIL D'ETAT, section de législation, première chambre, saisi par le Ministre des Affaires étrangères, le 3 mars 1970, d'une demande d'avis sur un projet de loi « portant approbation de la convention sur les conflits de lois en matières de forme des dispositions testamentaires, faite à La Haye le 5 octobre 1961 », a donné le 13 avril 1970 l'avis suivant :

Le projet n'appelle pas d'observation.

La chambre était composée de :

Messieurs : G. Van Bunnem, conseiller d'Etat, président,
J. Masquelin et Madame G. Ciselet, conseillers d'Etat,
P. De Visscher et M. Verschelden, assesseurs de la section de législation,
M. Jacquemijn, greffier adjoint, greffier.

La concordance entre la version française et la version néerlandaise a été vérifiée sous le contrôle de M. G. Van Bunnem.

Le rapport a été présenté par M. W. Lahaye, auditeur général adjoint.

Le Greffier,

(s.) M. JACQUEMIJN.

Le Président,

(s.) G. VAN BUNNEN.

PROJET DE LOI

BAUDOUIN,

Roi des Belges.

A tous, présents et à venir, SALUT.

Sur la proposition de Notre Ministre des Affaires étrangères et de Notre Ministre de la Justice,

NOUS AVONS ARRÊTÉ ET ARRÊTONS :

Notre Ministre des Affaires étrangères et Notre Ministre de la Justice sont chargés de présenter, en Notre nom, aux Chambres législatives, le projet de loi dont la teneur suit :

Art. 1.

La Convention sur les conflits de lois en matière de forme des dispositions testamentaires, faite à La Haye le 5 octobre 1961, sortira son plein et entier effet.

Art. 2.

L'article 999 du Code civil est complété par les mots : « sans préjudice des conventions internationales en la matière. »

Donné à Bruxelles, le 4 mai 1970.

BAUDOUIN.

PAR LE ROI :

Le Ministre des Affaires étrangères,

P. HARMEL.

Le Ministre de la Justice,

A. VRANCKX.

ADVIES VAN DE RAAD VAN STATE.

De RAAD VAN STATE, afdeling wetgeving, eerste kamer, de 3e maart 1970 door de Minister van Buitenlandse Zaken verzocht hem van advies te dienen over een ontwerp van wet « houdende goedkeuring van het verdrag betreffende de wetsconflicten inzake de vorm van uiterste wilsbeschikkingen, opgemaakt te 's-Gravenhage op 5 oktober 1961 », heeft de 13^e april 1970 het volgende advies gegeven :

Bij het ontwerp zijn geen opmerkingen te maken.

De kamer was samengesteld uit :

De heren : G. Van Bunnem, staatsraad, voorzitter,
J. Masquelin en Mevrouw G. Ciselet, staatsraden,
P. De Visscher en M. Verschelden, bijzitters van de afdeling wetgeving,
M. Jacquemijn, adjunct-griffier, griffier.

De overeenstemming tussen de Franse en de Nederlandse tekst werd nagezien onder toezicht van de heer G. Van Bunnem.

Het verslag werd uitgebracht door de heer W. Lahaye, adjunct-auditeur-generaal.

De Griffier,

(get.) M. JACQUEMIJN.

De Voorzitter,

(get.) G. VAN BUNNEN.

WETSONTWERP

BOUDEWIJN,

Koning der Belgen.

Aan allen die nu zijn en hierna wezen zullen, ONZE GROET.

Op de voordracht van Onze Minister van Buitenlandse Zaken en van Onze Minister van Justitie,

HEBBEN WIJ BESLOTEN EN BESLUITEN WIJ :

Onze Minister van Buitenlandse Zaken en Onze Minister van Justitie zijn gelast, in Onze naam, bij de Wetgevende Kamers het wetsontwerp in te dienen, waarvan de tekst volgt :

Artikel 1.

Het Verdrag betreffende de wetsconflicten inzake de vorm van uiterste wilsbeschikkingen, opgemaakt te 's-Gravenhage op 5 oktober 1961, zal volkomen uitwerking hebben.

Art. 2.

Artikel 999 van het Burgerlijk Wetboek wordt aangevuld met de woorden : « onverminderd internationale overeenkomsten ter zake ».

Gegeven te Brussel, op 4 mei 1970.

BOUDEWIJN.

VAN KONINGSWEGE :

De Minister van Buitenlandse Zaken,

P. HARMEL.

De Minister van Justitie,

A. VRANCKX.

CONVENTION

sur les conflits de lois en matière de forme des dispositions testamentaires.

Les Etats signataires de la présente Convention,

Désirant établir des règles communes de solution des conflits de lois en matière de forme des dispositions testamentaires,

Ont résolu de conclure une Convention à cet effet et sont convenus des dispositions suivantes :

Article 1.

Une disposition testamentaire est valable quant à la forme si celle-ci répond à la loi interne :

- a) du lieu où le testateur a disposé, ou
- b) d'une nationalité possédée par le testateur, soit au moment où il a disposé, soit au moment de son décès, ou
- c) d'un lieu dans lequel le testateur avait son domicile, soit au moment où il a disposé, soit au moment de son décès, ou
- d) du lieu dans lequel le testateur avait sa résidence habituelle, soit au moment où il a disposé, soit au moment de son décès, ou
- e) pour les immeubles, du lieu de leur situation.

Aux fins de la présente Convention, si la loi nationale consiste en un système non unifié, la loi applicable est déterminée par les règles en vigueur dans ce système et, à défaut de telles règles, par le lien le plus effectif qu'avait le testateur avec l'une des législations composant ce système.

La question de savoir si le testateur avait un domicile dans un lieu déterminé est régie par la loi de ce même lieu.

Article 2.

L'article premier s'applique aux dispositions testamentaires révoquant une disposition testamentaire antérieure.

La révocation est également valable quant à la forme si elle répond à l'une des lois aux termes de laquelle, conformément à l'article premier, la disposition testamentaire révoquée était valable.

Article 3.

La présente Convention ne porte pas atteinte aux règles actuelles ou futures des Etats contractants reconnaissant des dispositions testamentaires faites en la forme d'une loi non prévue aux articles précédents.

Article 4.

La présente Convention s'applique également aux formes des dispositions testamentaires faites dans un même acte par deux ou plusieurs personnes.

Article 5.

Aux fins de la présente Convention, les prescriptions limitant les formes de dispositions testamentaires admises et se rattachant à l'âge, à la nationalité ou à d'autres qualités personnelles du testateur, sont considérées comme appartenant au domaine de la forme. Il en est de même des qualités que doivent posséder les témoins requis pour la validité d'une disposition testamentaire.

Article 6.

L'application des règles de conflits établies par la présente Convention est indépendante de toute condition de réciprocité. La Convention

(Vertaling)

VERDRAG

betreffende de wetsconflicten inzake de vorm van uiterste wilsbeschikkingen.

De Staten die dit Verdrag hebben ondertekend,

Verlangend gemeenschappelijke regels tot stand te brengen voor de oplossing van wetsconflicten inzake de vorm van uiterste wilsbeschikkingen,

Hebben besloten daartoe een Verdrag te sluiten en zijn omtrent de volgende bepalingen overeengekomen :

Artikel 1.

Een uiterste wilsbeschikking is wat de vorm betreft van waarde wanneer ze overeenstemt met de nationale wet :

- a) van de plaats waar de erflater heeft beschikt, of
- b) van een nationaliteit die de erflater bezat op het ogenblik waarop hij de beschikking heeft gemaakt, of op het ogenblik van zijn overlijden, of
- c) van een plaats waar de erflater zijn woonplaats had, hetzij op het ogenblik waarop hij de beschikking heeft gemaakt, hetzij op het ogenblik van zijn overlijden, of
- d) van de plaats waar de erflater zijn gewone verblijfplaats had, hetzij op het ogenblik waarop hij de beschikking heeft gemaakt, hetzij op het ogenblik van zijn overlijden, of
- e) voor de onroerende goederen, van de plaats waar zij gelegen zijn.

Voor de toepassing van dit Verdrag, en wanneer de nationale wet bestaat uit een niet-eenvormig stelsel, wordt de wet die van toepassing is, bepaald door de regels die in dat stelsel van kracht zijn en, bij ontstentenis van zulke regels, door de meest affectieve band die bestond tussen de erflater en een van de wetgevingen waaruit dat stelsel is samengesteld.

De vraag of de erflater een woonplaats had op een bepaalde plaats wordt beantwoord overeenkomstig de wet van die plaats.

Artikel 2.

Artikel 1 is van toepassing op de uiterste wilsbeschikkingen waarbij een vroegere uiterste wilsbeschikking wordt herroepen.

De herroeping is eveneens van waarde wat de vorm betreft wanneer zij overeenstemt met een van de wetten volgens welke overeenkomstig artikel 1 de herroepen uiterste wilsbeschikking van waarde was.

Artikel 3.

Dit Verdrag laat de huidige of toekomstige regels van de Verdrag-sluitende Staten waarbij uiterste wilsbeschikkingen die gemaakt worden in de vorm van een wet die niet bedoeld is in de voorgaande artikelen, onverlet.

Artikel 4.

Dit Verdrag is mede van toepassing op de vormen van uiterste wilsbeschikkingen die door twee of meer personen bij een zelfde akte worden gemaakt.

Artikel 5.

Voor de toepassing van dit Verdrag worden de voorschriften waarbij de aangenomen vormen van uiterste wilsbeschikkingen worden beperkt en die verband houden met de leeftijd, de nationaliteit of andere persoonlijke hoedanigheden van de erflater, beschouwd als behorende tot het domein van de vorm. Hetzelfde geldt voor de hoedanigheden die de getuigen die voor de geldigheid van een uiterste wilsbeschikking vereist zijn, moeten bezitten.

Artikel 6.

De toepassing van de regels betreffende conflicten, die bij dit Verdrag worden gesteld, is onafhankelijk van iedere voorwaarde van wederkerig-

s'applique même si la nationalité des intéressés ou la loi applicable en vertu des articles précédents ne sont pas celles d'un Etat contractant.

Article 7.

L'application d'une des lois déclarées compétentes par la présente Convention ne peut être écartée que si elle manifestement incompatible avec l'ordre public.

Article 8.

La présente Convention s'applique à tous les cas où le testateur est décédé après son entrée en vigueur.

Article 9.

Chaque Etat contractant peut se réserver, par dérogation à l'article premier, alinéa 3, le droit de déterminer selon la loi du for le lieu dans lequel le testateur avait son domicile.

Article 10.

Chaque Etat contractant peut se réserver de ne pas reconnaître les dispositions testamentaires faites, en dehors de circonstances extraordinaires, en la forme orale par un de ses ressortissants n'ayant aucune autre nationalité.

Article 11.

Chaque Etat contractant peut se réserver de ne pas reconnaître, en vertu de prescriptions de sa loi les visant, certaines formes de dispositions testamentaires faites à l'étranger, si les conditions suivantes sont réunies :

- a) la disposition testamentaire n'est valable en la forme que selon une loi compétente uniquement en raison du lieu où le testateur a disposé,
- b) le testateur avait la nationalité de l'Etat qui aurait fait la réserve,
- c) le testateur était domicilié dans ledit Etat ou y avait sa résidence habituelle, et
- d) le testateur est décédé dans un Etat autre que celui où il avait disposé.

Cette réserve n'a d'effets que pour les seuls biens qui se trouvent dans l'Etat qui l'aura faite.

Article 12.

Chaque Etat contractant peut se réserver d'exclure l'application de la présente Convention aux clauses testamentaires qui, selon son droit, n'ont pas un caractère successoral.

Article 13.

Chaque Etat contractant peut se réserver, par dérogation à l'article 8, de n'appliquer la présente Convention qu'aux dispositions testamentaires postérieures à son entrée en vigueur.

Article 14.

La présente Convention est ouverte à la signature des Etats représentés à la Neuvième session de la Conférence de La Haye de droit international privé.

Elle sera ratifiée et les instruments de ratification seront déposés auprès du Ministère des Affaires étrangères des Pays-Bas.

Article 15.

La présente Convention entrera en vigueur le soixantième jour après le dépôt du troisième instrument de ratification prévu par l'article 14, alinéa 2.

La Convention entrera en vigueur, pour chaque Etat signataire ratifiant postérieurement, le soixantième jour après le dépôt de son instrument de ratification.

heid. Het Verdrag vindt toepassing zelfs wanneer de nationaliteit van de betrokkene of de krachtens de voorgaande artikelen toepasselijke wet, niet die zijn van een Verdragsluitende Staat.

Artikel 7.

De toepassing van een van de wetten die bij dit Verdrag van toepassing worden verklaard, mag niet worden afgewezen dan wanneer ze kennelijk onverenigbaar is met de openbare orde.

Artikel 8.

Dit Verdrag is van toepassing op alle gevallen waarin de erflater overleden is na de inwerkingtreding.

Artikel 9.

Iedere Verdragsluitende Staat kan zich, in afwijking van artikel 1, derde lid, het recht voorbehouden de plaats waar de erflater zijn woonplaats had, te bepalen volgens de plaatselijke wet.

Artikel 10.

Iedere Verdragsluitende Staat kan zich het recht voorbehouden de uiterste wilsbeschikkingen niet te erkennen die, buiten uitzonderlijke omstandigheden in mondelinge vorm gemaakt zijn door een van zijn onderdanen die geen enkele andere nationaliteit heeft.

Artikel 11.

Iedere Verdragsluitende Staat kan zich het recht voorbehouden, krachtens de voorschriften van zijn wetgeving die daarop betrekking hebben, sommige vormen van uiterste wilsbeschikkingen die in het buitenland zijn gemaakt niet te erkennen, wanneer aan de volgende voorwaarden is voldaan :

- a) de uiterste wilsbeschikking is wat de vorm betreft, slechts van waarde volgens een wet die alleen van toepassing is ingevolge de plaats waar de erflater zijn beschikking heeft gemaakt,
- b) de erflater had de nationaliteit van de Staat die het voorbehoud heeft gemaakt,
- c) de erflater had zijn woonplaats in die Staat of had er zijn gewone verblijfplaats en,
- d) de erflater is overleden in een andere Staat dan diegene waar hij zijn beschikking heeft gemaakt.

Dit voorbehoud heeft enkel uitwerking voor de goederen die zich bevinden in de Staat die het voorbehoud heeft gemaakt.

Artikel 12.

Iedere Verdragsluitende Staat kan zich het recht voorbehouden de toepassing van dit Verdrag uit te sluiten voor testamentsbepalingen die volgens zijn recht niet van successorale aard zijn.

Artikel 13.

Iedere Verdragsluitende Staat kan zich, in afwijking van artikel 8, het recht voorbehouden dit Verdrag enkel toe te passen op de uiterste wilsbeschikkingen die van latere datum zijn dan de inwerkingtreding van het Verdrag.

Artikel 14.

Dit Verdrag staat open voor ondertekening door de Staten die tegenwoordig waren op de negende zitting van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht.

Het zal worden bekrachtigd en de akten van bekrachtiging zullen neergelegd worden bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken van Nederland.

Artikel 15.

Dit Verdrag treedt in werking de zestigste dag na de neerlegging van de derde akte van bekrachtiging bedoeld in artikel 14, 2° lid.

Het Verdrag treedt voor iedere ondertekenende Staat die het later bekrachtigt in werking, de zestigste dag na de neerlegging van zijn akte van bekrachtiging.

Article 16.

Tout Etat non représenté à la Neuvième session de la Conférence de La Haye de droit international privé pourra adhérer à la présente Convention après son entrée en vigueur en vertu de l'article 15, alinéa premier. L'instrument d'adhésion sera déposé auprès du Ministère des Affaires étrangères des Pays-Bas.

La Convention entrera en vigueur, pour l'Etat adhérent, le soixantième jour après le dépôt de son instrument d'adhésion.

Article 17.

Tout Etat, au moment de la signature, de la ratification ou de l'adhésion, pourra déclarer que la présente Convention s'étendra à l'ensemble des territoires qu'il représente sur le plan international, ou à l'un ou plusieurs d'entre eux. Cette déclaration aura effet au moment de l'entrée en vigueur de la Convention pour ledit Etat.

Par la suite, toute extension de cette nature sera notifiée au Ministère des Affaires étrangères des Pays-Bas.

La Convention entrera en vigueur, pour les territoires visés par l'extension, le soixantième jour après la notification mentionnée à l'alinéa précédent.

Article 18.

Tout Etat pourra, au plus tard au moment de la ratification ou de l'adhésion, faire une ou plusieurs des réserves prévues aux articles 9, 10, 11, 12 et 13 de la présente Convention. Aucune autre réserve ne sera admise.

Chaque Etat contractant pourra également, en notifiant une extension de la Convention conformément à l'article 17, faire une ou plusieurs de ces réserves avec effet limité aux territoires ou à certains des territoires visés par l'extension.

Chaque Etat contractant pourra, à tout moment, retirer une réserve qu'il aura faite. Ce retrait sera notifié au Ministère des Affaires étrangères des Pays-Bas.

L'effet de la réserve cessera le soixantième jour après la notification mentionnée à l'alinéa précédent.

Article 19.

La présente Convention aura une durée de cinq ans à partir de la date de son entrée en vigueur conformément à l'article 15, alinéa premier, même pour les Etats qui l'auront ratifiée ou y auront adhéré postérieurement.

La Convention sera renouvelée tacitement de cinq en cinq ans, sauf dénonciation.

La dénonciation sera, au moins six mois avant l'expiration du délai de cinq ans, notifiée au Ministère des Affaires étrangères des Pays-Bas.

Elle pourra se limiter à certains des territoires auxquels s'applique la Convention.

La dénonciation n'aura d'effet qu'à l'égard de l'Etat qui l'aura notifiée. La Convention restera en vigueur pour les autres Etats contractants.

Article 20.

Le Ministère des Affaires étrangères des Pays-Bas notifiera aux Etats visés à l'article 14, ainsi qu'aux Etats qui auront adhéré conformément aux dispositions de l'article 16 :

- a) les signatures et ratifications visées à l'article 14;
- b) la date à laquelle la présente Convention entrera en vigueur conformément aux dispositions de l'article 15, alinéa premier;
- c) les adhésions visées à l'article 16 et la date à laquelle elles auront effet;
- d) les extensions visées à l'article 17 et la date à laquelle elles auront effet;
- e) les réserves et retraits de réserves visés à l'article 18;
- f) les dénonciations visées à l'article 19, alinéa 3.

En foi de quoi, les soussignés, dûment autorisés, ont signé la présente Convention.

Fait à La Haye, le 5 octobre 1961, en français et en anglais, le texte français faisant foi en cas de divergence entre les textes, en un seul exemplaire, qui sera déposé dans les archives du Gouvernement des Pays-Bas et dont une copie certifiée conforme sera remise, par la voie diplomatique, à chacun des Etats représentés à la Neuvième session de la Conférence de La Haye de droit international privé.

Artikel 16.

Iedere Staat die niet vertegenwoordigd was op de negende zitting van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht kan na de inwerkingtreding tot dit Verdrag toetreden, krachtens artikel 15, 1° lid. De akte van toetreding zal worden neergelegd bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken van Nederland.

Het Verdrag treedt voor de toetredende Staat in werking de zestigste dag na de neerlegging van zijn akte van toetreding.

Artikel 17.

Iedere Staat kan ten tijde van de ondertekening, de bekrachtiging of de toetreding, verklaren dat dit Verdrag van toepassing zal zijn op de gebieden die hij internationaal vertegenwoordigt of op een of meer ervan. Die verklaring heeft uitwerking op het ogenblik van de inwerkingtreding van het Verdrag voor de bedoelde Staat.

Vervolgens moet elke uitbreiding van die aard worden meegedeeld aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken van Nederland.

Het Verdrag treedt voor de bij de uitbreiding bedoelde gebieden in werking de zestigste dag na de in het voorgaande lid bedoelde mededeling.

Artikel 18.

Iedere Staat kan, ten laatste op het ogenblik van de bekrachtiging of de toetreding, een of meer van de voorbehouden maken als bedoeld in de artikelen 9, 10, 11, 12 en 13 van dit Verdrag. Geen enkel ander voorbehoud zal worden aanvaard.

Iedere Verdragsluitende Staat kan ook, bij het meedelen van een uitbreiding van het Verdrag overeenkomstig artikel 17, een of meer van die voorbehouden maken waarvan de uitwerking beperkt is tot de gebieden of tot sommige gebieden bedoeld door de uitbreiding.

Iedere Verdragsluitende Staat kan te allen tijde een door hem gemaakt voorbehoud intrekken. Die intrekking wordt ter kennis gebracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van Nederland.

De uitwerking van het voorbehoud houdt op de zestigste dag na de kennisgeving bedoeld in het voorgaande lid.

Artikel 19.

Dit Verdrag heeft een duur van vijf jaar te rekenen van de datum van zijn inwerkingtreding overeenkomstig artikel 15, 1° lid, zelfs voor de Staten die het later hebben bekrachtigd of zijn toegetreden.

Het Verdrag wordt telkens stilzwijgend voor vijf jaar vernieuwd, behoudens opzegging.

De opzegging wordt ten minste zes maanden voor het verstrijken van de termijn van vijf jaar ter kennis gebracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van Nederland.

Ze kan worden beperkt tot bepaalde gebieden waarop het Verdrag van toepassing is.

De opzegging heeft enkel uitwerking ten aanzien van de staat die ze heeft ter kennis gebracht. Het Verdrag blijft voor de andere Verdragsluitende Staten van kracht.

Artikel 20.

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken van Nederland geeft aan de in artikel 14 bedoelde Staten alsmede aan de Staten die zijn toegetreden overeenkomstig de bepalingen van artikel 16, kennis van :

- a) de in artikel 14 bedoelde ondertekeningen en bekrachtigingen;
- b) de datum waarop dit Verdrag in werking treedt overeenkomstig de bepalingen van artikel 15, 1° lid;
- c) de toetredingen bedoeld in artikel 16 en de datum waarop zij uitwerking hebben;
- d) de uitbreidingen bedoeld in artikel 17 en de datum waarop zij uitwerking hebben;
- e) de voorbehouden en intrekkingen van voorbehouden bedoeld in artikel 18;
- f) de opzeggingen bedoeld in artikel 19, 3° lid.

Ten blijk waarvan de ondergetekenden, daartoe behoorlijk gemachtigd, dit Verdrag hebben ondertekend.

Gedaan te 's-Gravenhage, de 5e oktober 1961, in de Franse en in de Engelse taal, de Franse tekst zijnde authentiek in geval er afwijking bestaat tussen deze teksten, in één exemplaar dat zal worden neergelegd in de archieven van de Regering van Nederland en waarvan een eensluidend gewaarmerkt afschrift langs diplomatieke weg zal overgemaakt worden aan de Staten vertegenwoordigd op de negende zitting van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht.

Pour la République Fédérale d'Allemagne,

Dr. J. LÖNS.

Pour l'Autriche,

Dr. Georg AFUHS.

Pour la Belgique,

(sous la réserve prévue à l'article 10)

W. VAN CAUWENBERG.

10-10-1968.

Pour le Danemark,

Wilhelm EICKHOFF.

Pour la Finlande,

H. v. KNORRING.

13-3-1962.

Pour la France,

(sous la réserve prévue à l'article 10)

Etienne COIDAN.

9-10-1961.

Pour la Grèce,

P. A. VERYKIOS.

Pour l'Italie,

R. GIUSTINIANI.

15-12-1961.

Pour le Luxembourg,

Paul REUTER.

5-2-1968.

Pour la Norvège,

Otto KILDAL.

Pour la Suède,

Brynolf ENG.

Pour la Yougoslavie,

(sous réserve de ratification)

Rade LUKIC.

Voor de Bondsrepubliek Duitsland,

Dr. J. LÖNS.

Voor Oostenrijk,

Dr. Georg AFUHS.

Voor België,

(onder het voorziene voorbehoud bij artikel 10)

W. VAN CAUWENBERG.

10-10-1968.

Voor Denemarken,

Wilhelm EICKHOFF.

Voor Finland,

H. v. KNORRING.

13-3-1962.

Voor Frankrijk,

(onder voorbehoud bij artikel 10)

Etienne COIDAN.

9-10-1961.

Voor Griekenland,

P. A. VERYKIOS.

Voor Italië,

R. GIUSTINIANI.

15-12-1961.

Voor Luxemburg,

Paul REUTER.

5-2-1968.

Voor Noorwegen,

Otto KILDAL.

Voor Zweden,

Brynolf ENG.

Voor Zuidslavië,

(onder voorbehoud van bekrachtiging)

Rade LUKIC.